

Llibre d'Amic i Amat, de Ramon Llull

JOSEP LLUÍS BRONCHAL

Probablement aquesta obra de Ramon Llull (1232-1316) és una de les més editades, traduïdes i conegudes del forjador de la llengua literària catalana, corresponent a la seva primera època de convers, amb molta seguretat entre 1276 i 1279, abans de la redacció de la novella *Llibre d'Evast i Blaquerna*, inclosa en el llibre cinquè i datada a Montpeller vers l'any 1283. Es

i sense prejudicis. El que sí que cal és estar obert a la bellesa, a la poesia pura i al sentit transcendent.

Aquest opuscle conté 366 fragments, segons l'edició crítica de Salvador Galmés (1935-1954), i 357 segons la d'Albert Soler (1995). El narrador de la novella ens explica com va ser escrita. Veient un ermità, que era a Roma, com vivien els ermitans i enclaustrats de la ciutat, que no sabien portar l'estil de vida que els convenia, s'adreçà a Blaquerna per tal que escrivís un llibre de vida ermitana, mitjançant el poder i el saber de la qual mantenir en contemplació i devoció la resta d'ermitans, els quals volia que s'enamoressin de Déu.

Un primer problema que planteja el *Llibre d'Amic i Amat* és que tracta del tema de l'Amor, tercer element clau que fa de nexa d'unió entre l'Amat (Déu o Jesucrist) i l'Amic (la seva criatura o deixeble); parlar de l'inefable és una qüestió molt difícil

els seus enamorats, però és enormement complicat de definir l'amor; tanmateix, Llull ho fa meravellosament bé i amb les paraules exactes.

Hi ha diferents versicles que, com claus, ens obren la porta a la seva comprensió. La frase inicial del verset 228 n'és una: «Amor és mar tribulada de ondes e de vents, qui no ha port ni ribatge»¹. A part que es tracti d'una bellíssima metàfora, aquí Llull descriu l'actitud de l'ànima enamorada, negada en un àmbit que l'acull, la mar, però del qual no controla els límits ni vaivens, ones i vents que sovint el desplacen a contracor, i no hi ha cap lloc on agafar-se; la comparació no pot ser més gràfica. La mar seria una imatge de l'amor i de Déu mateix, que són immensos i inabastables per naturalesa. També hi ha alguns versets que tracten de l'amor d'una manera monogràfica, com el 94, on la paraula *amor* es va repetint en totes les qüestions que són plantejades a l'Amic. No em resisteixo a transcriure alguns versicles definidors, relacionats amb l'Amor. En el 33 hi llegim: «Les condicions d'amor són que l'amich sia sufrent, pacient, humil, temorós, diligent, confiant, e que s'aventur a grans perills a honrar son amat»²; i en el 70: «Demanaren a l'amich quals són los fruyts d'amor. Respòs: –Plaers, cogitaments, desigs, sospirs, ànsies, treballs, perills, turments, languiments. Sens aytals fruyts no.s lexa amor tochar a sos servidors»³. En el cas hipotètic que el seu Amat el desamés, seria preferible estimar: «[...] per ço que no murís; con sia cosa que desamor sia mort e amor sia vida»⁴. I molt relacionat amb aquest és el que tracta de la gent que mor sense amor: «Encerchava l'amich son amat e atrobà un home qui muria sens amor; e dix que gran dampnatge era d'ome qui muria a nulla mort sens amor. E per açò

Llibre d'Amic i Amat (una pàgina il·lustrada)

FOTO: R.P.C.

pot considerar una de les joies de la literatura mística i amorosa universal.

Cal ser un erudit en literatura medieval o creient cristià per a llegir amb profit aquest opuscle? Rotundament, no. Considero que s'ha insistit massa respecte d'aquesta obra, bé en la pura erudició o en l'exaltació místico-religiosa. No negaré que sigui important conèixer l'autor, la seva obra i el seu context cultural, però més decisiu és encara apropar-se al text amb una actitud bàsicament afectiva

d'analitzar des del punt de vista literari. Es poden classificar els múltiples recursos retòrics i literaris emprats (símbols, metàfores, ambigüitats, paradoxes, antítesis, comparances, diàlegs), fer llistes o esquemes, analitzar les rimes internes, etc., però això, per si sol, ens faria perdre la seva autèntica essència, perquè som davant una composició molt fresca, espontània i dúctil en la seva concepció i escriptura com n'hi ha poques. Es poden definir els efectes de l'amor en

1. Ramon Llull, *Llibre d'Amic i Amat*, edició crítica d'Albert Soler i Llopart, Editorial Barcino, «Els Nostres Clàssics», Col·lecció B, volum 13, Barcelona 1995, 310 pp. Una part de la publicació va ser presentada com a tesi de doctorat a la Universitat de Barcelona en 1991. Seguiré el text d'aquesta edició.

2. *Ibidem*, p. 75.

3. *Ibidem*, p. 89.

4. *Ibidem*, v. 62, p. 85.

dix l'amich a l'home qui muria: –Digues, ¿per què mors sens amor? Respòs: –Per ço cor sens amor vivia»⁵. Aquesta és una prova del fet que Lull es proposava de difondre aquest amor no únicament als ermitans contemplatius, com podria semblar el propòsit inicial, sinó a tota mena de persones, cristianes o no.

Què pretén Ramon Llull amb aquesta obra en aparença senzilla? Que l'ànima del creient s'apropi al seu Creador i se n'enamori per una via essencialment afectiva i hi estableixi un diàleg amorós, seguint en gran manera les regles del ritual i el llenguatge que fan servir els enamorats. Llull va conrear la poesia trobadoresca fins a la seva conversió, i coneix a fons la seva poètica. La relació entre l'Amic i l'Amat oscil·la entre la igualtat i l'adoració. En alguns moments fins i tot hi ha tensió i arriben a enfadar-se entre ells.

El Càntic dels Càntics bíblic ha estat adduït per alguns estudiosos com una influència damunt el *Llibre d'Amic i Amat*, no quant a la forma sinó quant al contingut, en el qual uns enamorats se senten atrets, se cerquen i festegen el seu amor amb totes les seves contradiccions. La diferència essencial és que Ramon Llull prefereix un Amic en lloc d'una Amada com en el llibre bíblic. Robert Pring-Mill, autor de la imprescindible obra *El microcosmos lullia*⁶, ha dit que la masculinitat dels noms d'ambdós personatges és el deute principal a la tradició suff⁷.

Era un plantejament realment agosarat en una època en què la relació home-Déu era molt mediatitzada i jerarquitzada, i l'Església catòlica dictava el seu dogma irrefutable per a evitar possibles desviacions herètiques. No oblidem que en l'edat mitjana hi havia una visió teocèntrica, que vol dir que Déu era el centre de tot. Llull trenca aquest motlle del Déu estàtic, inamovible i distant, i s'avança de gairebé dos segles al Renaixement, en què la relació amb la divinitat gairebé s'humanitza.

Signi o no el *Llibre d'Amic i Amat* fruit directe o indirecte dels suffs musulmans, aquesta influència ha estat molt relativitzada per estudiosos com Manuel de Montoliu⁸ i Lola Badia⁹, que han remarcat igualment la important influència trobadoresca i cristiana.

Una característica d'aquests dos enamorats és que són molt dinàmics i els passen moltes petites coses: dialoguen, tenen encontres casuals entre ells i altres persones, s'allunyen, s'enyoren, sofreixen, ploren, s'emocionen, es barallen; la seva relació sempre és intensa i mai no defalleix. També sembla evident que l'Amic o enamorat és un foll i l'amor una follia, per contenir una dimensió en part irracional. L'Amic, o *alter ego* de Llull, és anomenat en força versicles *foll*, i la seva missió seria que hi hagués més enamorats folls com ell.

Per què Llull incorpora elements racionals i filosòfics, que a molts lectors poden semblar incomprendibles o massa embrollats, corresponents a la seva «Art», en una obreta de caire místic i amorós? ¿És tan sols pura teorització de l'Amor, o per a transmetre els conceptes de la seva «Art»?

Una hipòtesi plausible és que, en tractar-se d'una obra inacabada, i en haver-hi concentrats una gran majoria de versicles filosòfics en la segona meitat, no els hagués introduït en una posterior fase de redacció, quan els primers impulsos poètics després de la seva conversió no trobessin una escriptura tan viva i espontània, i després d'haver elaborat el seu complex sistema de pensament filosòfic o «Art».

Segons diu Robert Pring-Mill: «Els seus múltiples versos aïllats i autònoms són ben sistematitzables, bé que no estiguin sistematitzats en el text del llibre, perquè són, de fet, els reflexos d'una art de contemplació molt ben sistematitzada»¹⁰. Malgrat això, sóc del parer que cada lector té el dret d'escollir els versicles que més s'adiguin a la seva sensibilitat. No és cap obligació intentar d'entendre el sentit últim de tots i cadascun. Aquesta feixuga tasca es pot deixar als freds erudits, que en la titànica tasca d'intentar entendre-ho tot s'allunyen així del seu autèntic esperit. Encara que pugui semblar una heretgia a certs lullistes, sóc partidari que cada lector triï unes poques desenes de ver-

Llibre d'Amic i Amat (una pàgina il·lustrada)

FOTO: R.P.C.

5. *Ibidem*, v. 83, p. 93.

6. La primera edició fou publicada per Editorial Moll, «Biblioteca Raixa», 55, Palma de Mallorca 1961. N'hi ha una edició de l'any 2006 de la mateixa editorial, dins «Els Llibres de Pròsper», 55.

7. Robert D.F. Pring-Mill, *Entorn de la unitat del Llibre d'Amic e Amat*, dins «Estudis sobre Ramon Llull (1956-1978)», Curial - Edicions i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1991 (pp. 279-306); vegeu la p. 302.

8. Manuel de Montoliu, *Ramon Llull i Arnau de Vilanova*, Editorial Alpha, Barcelona 1958, pp. 64-69, en el capítol titulat «El pretès origen aràbic del misticisme lullia».

9. Lola Badia, *Teoria i pràctica de la literatura en Ramon Llull*, Edicions dels Quaderns Crema, Barcelona 1992. (Aquest text aparegué en castellà com a introducció en la versió castellana del *Libro de Amigo y Amado*, feta per Martí de Riquer, Editorial Planeta, Barcelona 1985, pp. 55-71; vegeu especialment les pp. 65-67.)

10. Robert Pring-Mill (1991), o.c., p. 279.

ginal de Llull. Més val menjar poc i pair bé, que no pas empatxar-se de conceptes filosòfics, incomprensibles a la majoria de la gent. Considero que la tasca de divulgació i apropament amable al text encara està per fer. D'una banda, calen edicions més fiables, assequibles i breument anotades, i, de l'altra, trencar amb aquesta idea que únicament uns pocs erudits o especialistes poden assaborir el text.

Segons Lola Badia, estudiosa molt lúcida de Llull: «La literatura lulliana és, doncs, una literatura de filòsof i de místic.» I més endavant aclareix: «L'Art, doncs, és triple en la mesura en què l'ànima racional ho és, en estar formada per enteniment, voluntat i memòria, que necessiten entendre, estimar i recordar»¹¹. El fet que aquestes potències arribin a ser personificades, afegeix certa dificultat a la seva comprensió.

El que resulta evident és que som davant uns textos riquíssims en suggeriments de tota mena, immensos de possibilitats interpretatives i d'una bellesa literària extraordinària. En aquest sentit, Fernando Domínguez afirma: «Les virtualitats interpretatives són il·limitades, l'engranatge és múltiple i variat, l'ordre no té la nitidesa i claredat d'altres obres lullianes, sinó que és més espès, dens i impenetrable. [...] Queda clar que la lectura atenta del context literari i les indicacions expressives de Ramon Llull ens indiquen que el *Llibre d'Amic e Amat* és una obra on forma i contingut foren fruit d'una reflexió i d'un discurs atent i deliberat. No es tracta d'una mera successió de pensaments sense cap il·lació»¹².

Ningú no nega la seva unitat temàtica, però molts pensaments poden ser comentats d'una manera autònoma. Més encara, si prescindíssim en una primera aproximació de tots els versicles filosòfics, com de fet fan molts lectors, l'opuscle no perdria gens el seu missatge implícit.

Per acabar, quina podria ser l'actitud d'un lector actual d'aquesta obra? Comparteixo plenament el que recomana i practica Albert Soler sobre la possibilitat d'establir un diàleg més personal amb els versicles de l'obra: «Un diàleg que confronta l'experiència espiritual que explica Llull en cada versicle amb la meua experiència, d'interioritat espiritual; no sempre estem d'acord ni sempre diem les mateixes coses, però, en canvi, aquesta confrontació, aquest diàleg a mi em sembla productiu»¹³.

En aquesta línia, el text deixarà de ser considerat com una antigalla per a especialistes i podrà adquirir una dimensió profundament emotiva; no el llegirem ja com un text fred i llunyà en el temps, sinó que esdevindran unes paraules vives que poden arribar a moure la nostra ment i el nostre cor inquiet. ♦

11. Lola Badia (1992), o.c., pp. 55 i 69.

12. Fernando Domínguez Reboiras, *El Llibre d'Amic e Amat. Reflexions entorn de Ramon Llull i la seva obra literària*, «Randa», 19 (1986), pp. 111-135 (reproducció del text d'una conferència pronunciada el març de 1984 a la Universitat Autònoma de Barcelona); vegeu la p. 121.

13. Albert Soler i Llopart, vegeu la web: *El llibre d'Amic e Amat com a camí interior*.

PASTISSERIA BOMBONERIA CONFITERIA GELATERIA

Major de Sarrià, 57

08017 Barcelona

Tels. 93 203 07 14 - 93 203 00 04

Pl. de Sarrià, 12-13

08017 Barcelona

Tel. 93 203 04 73 - Fax 93 280 65 56